

Magdalena Błaszczyk, Anna Zientara

Q

&

A

**Prawo karne
przed
egzaminem**

LEGENDA

pytanie

wyjątek od zasad czy reguł / uwaga

najważniejsze informacje

norma prawna

niezbędna wiedza

literatura

zob. wcześniej opisane zagadnienia

orzecznictwo

uzupełnienie

przykład

Prawo karne przed egzaminem

Magdalena Błaszczyk, Anna Zientara

Stan prawny na 1 października 2023 r.

Wydawczyni
Monika Pawłowska

Redaktor prowadząca
Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne
Anna Kunz

Projekt graficzny
Wojtek Janikowski

Poszczególne części opracowały:
Magdalena Błaszczyk – rozdziały 13–18, 23
Anna Zientara – Wstęp, rozdziały 1–12, 19–22

prawoLubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8358-033-3

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284)

k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)

k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)

k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2023 r. poz. 654 ze zm.)

k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.)

Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.)

k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)

k.w. – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2022 r. poz. 2151 ze zm.)

MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)

nowelizacja z 2015 r. – ustawa z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396)

nowelizacja z 2022 r. – ustawa z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2600 ze zm.)

p.u.s.p. – ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.)

pr. bank. – ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 2324 ze zm.)

pr. prok. – ustawa z 28.01.2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2023 r. poz. 1360 ze zm.)

u.o.p.z. – ustawa z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2023 r. poz. 659)

u.w.r.n. – ustawa z 9.06.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. poz. 1700 ze zm.)

Inne

OSNKW – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa

OSNwSK – Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych

OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A

SA – sąd apelacyjny

SN – Sąd Najwyższy

TK – Trybunał Konstytucyjny

SPIS TREŚCI

4	WYKAZ SKRÓTÓW
10	WSTĘP
11	ROZDZIAŁ I. Pojęcie prawa karnego
14	ROZDZIAŁ II. Funkcje i zasady prawa karnego
20	ROZDZIAŁ III. Pojęcie przestępstwa i podział przestępstw
20	1. Pojęcie przestępstwa
22	2. Podziały przestępstw
30	ROZDZIAŁ IV. Obowiązywanie ustawy karnej pod względem czasu
30	1. Czas popełnienia przestępstwa
31	2. Zmiana ustawy po popełnieniu czynu, a przed orzekaniem
33	3. Zmiana ustawy karnej po wyroku
35	ROZDZIAŁ V. Obowiązywanie ustawy karnej pod względem miejsca i osób
41	ROZDZIAŁ VI. Struktura przestępstwa
41	1. Podmiot przestępstwa
48	2. Przedmiot przestępstwa
49	3. Przestępstwa podobne
51	4. Strona podmiotowa
54	5. Strona przedmiotowa
57	Rozdział VII. Formy stadialne
57	1. Przygotowanie

61	2. Usiłowanie
65	3. Dokonanie
66	Rozdział VIII. Formy zjawiskowe
78	Rozdział IX. Okoliczności wyłączające odpowiedzialność – wprowadzenie
86	Rozdział X. Okoliczności wyłączające bezprawność
86	1. Obrona konieczna
93	2. Stan wyższej konieczności
97	3. Eksperyment (ryzyko nowatorstwa)
98	4. Ostateczna potrzeba
99	5. Działanie w ramach uprawnień lub obowiązków
100	6. Zgoda dysponenta dobrem
100	7. Czynności lecznicze
101	8. Ryzyko sportowe
101	9. Karcenie małoletnich
102	10. Zwyczaj
103	Rozdział XI. Okoliczności wyłączające winę
112	Rozdział XII. Zbieg przepisów i zbieg przestępstw
125	Rozdział XIII. Kary
128	1. Grzywna
132	2. Ograniczenie wolności
135	2.1. Ograniczenie wolności/nieodpłatna kontrolowana praca
135	2.2. Ograniczenie wolności/potrącenie z wynagrodzenia
136	3. Pozbawienie wolności, dożywotnie pozbawienie wolności
138	4. Kara sekwencyjna (mieszana)

140 **Rozdział XIV. Środki karne**

- 145 1. Pozbawienie praw publicznych (art. 40 k.k.)
- 146 2. Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania
określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności
gospodarczej (art. 41 § 1 i 2 k.k.)
- 147 3. Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem,
leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi
(art. 41 § 1a i 1b k.k.)
- 148 4. Zakaz zajmowania stanowiska lub wykonywania zawodu lub pracy
w organach i instytucjach państwowych i samorządu terytorialnego,
a także w spółkach prawa handlowego, w których Skarb Państwa
lub jednostka samorządu terytorialnego posiadają bezpośrednio
lub pośrednio przez inne podmioty co najmniej 10% akcji lub udziałów
(art. 41 § 1aa, 1ab i 1b k.k.)
- 150 5. Zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,
kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do
określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu
bez zgody sądu (art. 41a k.k.)
- 152 6. Zakaz wstępu na imprezę masową (art. 41b k.k.)
- 154 7. Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych
(art. 41c k.k.)
- 154 8. Nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie
z pokrzywdzonym (art. 41a k.k.)
- 155 9. Zakaz prowadzenia pojazdów (art. 42 k.k.)
- 158 10. Świadczenie pieniężne (art. 43a k.k.)
- 159 11. Podanie wyroku do publicznej wiadomości (art. 43b k.k.)
- 159 12. Degradacja (art. 43ba k.k.)

161 **Rozdział XV. Przepadek i środki kompensacyjne**

- 163 1. Przepadek przedmiotów (art. 44 k.k.)
- 164 2. Przepadek przedsiębiorstwa (art. 44a k.k.)
- 166 3. Przepadek pojazdu (art. 44b k.k.)
- 169 4. Przepadek korzyści majątkowej (art. 45 k.k.)
- 171 5. Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną
krzywdę (art. 46 k.k.)

172	6. Nawiązka (art. 47 i 48, art. 44 § 3, art. 46 § 2, art. 57a § 2, art. 212 § 3, art. 216 § 4, art. 290 § 2 k.k.)
176	Rozdział XVI. Wymiar kary
176	1. Dyrektywy sądowego wymiaru kary
189	2. Zaostrzenie ustawowego wymiaru kary
190	2.1. Wymiar kary za czyn ciągły (art. 57b k.k.)
191	2.2. Wymiar kary za ciąg przestępstw (art. 91 § 1 k.k.)
192	2.3. Recydywa
193	2.3.1. Recydywa specjalna zwykła (art. 64 § 1 k.k.)
195	2.3.2. Szczególna recydywa specjalna zwykła (art. 64a k.k.)
197	2.3.3. Recydywa specjalna wielokrotna (multirecydywa)
199	2.4. Występek o charakterze chuligańskim
202	3. Nadzwyczajne złagodzenie kary
202	3.1. Podstawy
206	3.2. Zasady wymiaru kary nadzwyczajnie złagodzonej
207	4. Odstąpienie od wymierzenia kary
210	Rozdział XVII. Środki związane z poddaniem sprawcy próbie
211	1. Warunkowe umorzenie postępowania
214	2. Warunkowe zawieszenie wykonywania kary
220	3. Warunkowe przedterminowe zwolnienie
229	Rozdział XVIII. Skrócenie kary ograniczenia wolności i środka karnego
231	Rozdział XIX. Środki zabezpieczające
240	Rozdział XX. Przedawnienie
246	Rozdział XXI. Zatarcie skazania
250	Rozdział XXII. Podmioty zbiorowe
256	Rozdział XXIII. Relacja części ogólnej Kodeksu karnego do ustaw szczególnych

WSTĘP

Niniejsze opracowanie ma na celu zwięzłą prezentację instytucji i zasad prawa karnego materialnego w formie pytań i odpowiedzi, wzbogaconej o przejrzyste tabele. Mamy nadzieję, że taka przystępna forma ułatwi czytelnikowi usystematyzowanie wiedzy oraz powtórzenie materiału przed kolokwium lub egzaminem. Przy pisaniu tej książki korzystaliśmy z naszego wieloletniego doświadczenia w zakresie nauczania prawa karnego i egzaminowania studentów, szczególną uwagę przykładając do kwestii sprawiających trudności osobom uczącym się prawa karnego.

Publikacja ta przeznaczona jest dla studentów wszystkich kierunków, których program obejmuje kurs prawa karnego materialnego, jako pomoc w nauce i powtórzeniu materiału przerabianego podczas zajęć uniwersyteckich. Będzie ona pomocna także dla osób, które przygotowują się do egzaminów z prawa karnego lub potrzebują informacji o aktualnym stanie prawnym z zakresu prawa karnego, np. absolwentów studiów prawniczych uczących się do egzaminu na aplikację i aplikantów.

Opracowanie podzielone jest na rozdziały, których kolejność co do zasady odpowiada układowi części ogólnej Kodeksu karnego i zagadnieniom omawianym podczas zajęć z prawa karnego materialnego, co ułatwi czytelnikowi naukę.

Prawo karne w 2023 r. podlegało licznym nowelizacjom, które wprowadziły znaczące zmiany, w szczególności w zakresie kar. W niniejszej publikacji uwzględniono wszystkie zmiany Kodeksu karnego i innych omawianych ustaw uchwalone do 24.09.2023 r., dzięki czemu oddawane do rąk czytelnika opracowanie przedstawia stan prawny aktualny na dzień 1.10.2023 r.

Pojęcie prawa karnego

Prawo karne *sensu stricto* obejmuje jedynie **materialne prawo karne**.
Materialnym prawem karnym określamy:

- 1) przepisy statuujące zasady odpowiedzialności za przestępstwa (m.in. formy stadialne, zjawiskowe, okoliczności wyłączające odpowiedzialność, przedawnienie, odpowiedzialność za przestępstwa popełnione za granicą);
- 2) przepisy określające kary, środki karne, przepadek i środki kompensacyjne oraz środki związane z poddaniem sprawcy próbie stosowane wobec sprawców przestępstw;
- 3) przepisy dotyczące środków zabezpieczających;
- 4) przepisy dotyczące zatarcia skazania;
- 5) przepisy określające czyny zabronione jako przestępstwa.

Prawo karne w szerszym znaczeniu (prawo karne *sensu largo*) obejmuje:

- 1) **przepisy materialne** – prawo karne *sensu stricto*;
- 2) **prawo karne procesowe** – przepisy dotyczące postępowania organów państwa (przede wszystkim sądu i prokuratury) w sprawach o przestępstwa, przepisy statuujące zasady i przesłanki dopuszczalności postępowania karnego, obowiązki i uprawnienia stron oraz innych uczestników postępowania oraz tryb wydawania orzeczeń i środki ich zaskarżenia;
- 3) **prawo karne wykonawcze** – przepisy regulujące wykonywanie kar, środków karnych, środków kompensacyjnych i przepadek,

środków zabezpieczających i zapobiegawczych, uprawnienia i obowiązki osób, którym je wymierzono.

W **najszerszym ujęciu** do prawa karnego zaliczamy obok prawa karnego *sensu largo* także prawo karne skarbowe, prawo wykroczeń oraz ustawę o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

Jakie są źródła prawa karnego?

Głównym źródłem prawa karnego materialnego jest **Kodeks karny**, czyli ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.).

Wszedł on w życie z dniem 1.09.1998 r.

Kodeks karny jest ustawą złożoną z **trzech części**:

- 1) **ogólnej** (art. 1–116 k.k.), która zawiera definicje pojęć i instytucji oraz dyrektywy wymiaru kary;
- 2) **szczegółnej** (art. 117–316 k.k.), która zawiera definicje typów przestępstw oraz grożące za nie sankcje;
- 3) **wojskowej** (art. 317–363 k.k.), która zawiera przepisy ogólne, definicje typów przestępstw wojskowych oraz grożące za nie sankcje.

Wraz z Kodeksem karnym została uchwalona ustawa z 6.06.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 554 ze zm.). Jej celem było przystosowanie systemu prawnego do nowego Kodeksu karnego.

Kodeks karny nie jest jedynym źródłem prawa karnego materialnego. Przepisy statuujące przestępstwa znajdują się bowiem w bardzo wielu innych ustawach.

Na mocy art. 116 k.k. przepisy części ogólnej Kodeksu karnego stosuje się (zasada) do innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną, chyba że ustawy te wyraźnie wyłączają ich zastosowanie (wyjątek).

Na polskie prawo karne wpływ ma **Konstytucja RP** i **umowy międzynarodowe**. Zawierają one przepisy wyższego rzędu niż Kodeks karny,

zatem nie może on być z nimi sprzeczny. Artykuł 42 ust. 1 Konstytucji RP, art. 7 EKPC i art. 15 MPPOiP wskazują podstawową zasadę, z jaką prawo karne musi być zgodne, tj. zasadę *nullum crimen sine lege*.

§

Art. 42 ust. 1 Konstytucji RP

Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.

ROZDZIAŁ II

Funkcje i zasady prawa karnego

Q

Jakie funkcje pełni prawo karne?

Prawo karne spełnia następujące funkcje:

- 1) **sprawiedliwościową** – ma za zadanie odplacić sprawcy za popełnione przestępstwo, dać społeczeństwu i ofierze poczucie sprawiedliwości poprzez ukaranie osoby, która naruszyła porządek prawny;
- 2) **ochronną** – chroni pewne dobra poprzez penalizację zachowań, które dobra te naruszają;
- 3) **gwarancyjną** – poprzez określenie tego, co jest zakazane, każdy ma pewność, że nie spotka go represja za czyn, który nie jest uznany za przestępstwo. Funkcja gwarancyjna powiązana jest z zasadą *nullum crimen sine lege*;
- 4) **kompensacyjną** – ma dążyć także do naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem. Wyrazem funkcji kompensacyjnej jest np. środek w postaci nałożenia przez sąd obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę – art. 46 k.k., lub możliwość nałożenia obowiązku naprawienia szkody przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary – art. 72 § 2 k.k., czy obligatoryjne nałożenie tego obowiązku przy warunkowym umorzeniu postępowania – art. 67 § 3 k.k.

Q

Jakie są podstawowe zasady prawa karnego?

- 1) zasada odpowiedzialności za czyn;
- 2) zasada winy;
- 3) zasada humanitaryzmu;

- 4) zasada odpowiedzialności indywidualnej;
- 5) zasada odpowiedzialności osobistej;
- 6) zasada *nullum crimen sine lege* (nie ma przestępstwa bez ustawy).

Na czym polega zasada odpowiedzialności za czyn?

Zasada odpowiedzialności za czyn wynika z art. 1 § 1 k.k., który stanowi, że odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia **czyn zabroniony** pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Prawo karne nie wprowadza więc odpowiedzialności za myśli i poglądy (o ile nie zostaną one uzewnętrznione).

Uzewnętrznienie poglądów stanowi czyn, dlatego możliwa jest odpowiedzialność np. za znieważenie grupy ludności albo poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości (art. 257 k.k.) czy propagowanie zachowania o charakterze pedofilskim (art. 200b k.k.).

CZYN

- ▶ uzewnętrznione działanie lub zaniechanie człowieka zależne od jego woli.

Czynem nie są zachowania człowieka:

- ▶ podjęte w czasie snu (lunatykowanie, słowa wypowiedane przez sen),
- ▶ będące odruchami bezwarunkowymi,
- ▶ podjęte w warunkach **przymusu bezwzględnego**.

Przymus bezwzględny (inaczej *vis absoluta*)

To sytuacja, kiedy wola osoby została wyłączona. Osoba ta nie mogła się oprzeć, nie miała wyboru co do swojego zachowania.

Jako przykład można podać sytuację, gdy osoba została pchnięta przez innego człowieka na dziecko, w wyniku czego doszło do złamania ręki dziecka – obrażenia dziecka nie były zależne od woli pchniętego.

Przymus względny (inaczej *vis compulsiva*)

To sytuacja, gdy następuje nacisk na wolę człowieka, wola jest ograniczona, ale nie wyłączona. Skoro zachowanie osoby podjęte w warunkach przymusu względnego zależy od woli, to **zachowanie takie jest czynem**. Nie jest to jednak równoznaczne z odpowiedzialnością karną, bowiem może ją wyłączać wypełnienie warunków stanu wyższej konieczności (art. 26 § 1 lub 2 k.k.).

Jako przykład można podać sytuację, gdy osoba zagroziła kasjerowi pozbawieniem życia, jeśli nie wyda gotówki z seifu banku. Kasjer ulega i przekazuje pieniądze. Miał on wybór – mógł nie ulec groźbie (i stracić życie) albo przekazać pieniądze napastnikowi.

Co wynika z zasady winy?

Odpowiedzialność karna jest możliwa tylko wtedy, gdy osobie z popełnienia czynu można uczynić zarzut. Odpowiedzialność karna jest zatem odpowiedzialnością subiektywną. Wymagana jest określona psychiczna więź między osobą i jej czynem.

Art. 1 § 3 k.k.

Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

Co wynika z zasady humanitaryzmu?

Prawo karne nie może przewidywać kar okrutnych, poniżających. Zasada humanitaryzmu została wyrażona w art. 3 k.k., art. 40 Konstytucji RP, art. 3 EKPC oraz art. 7 MPPOiP.

Art. 3 k.k.

Kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka.

§**Art. 40 Konstytucji RP**

Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Q**Co wynika z zasady odpowiedzialności indywidualnej?**

Zasada ta oznacza, że osoba odpowiada tylko za swoje zachowanie, a nie za zachowania innych osób. Jest to odwrotność odpowiedzialności zbiorowej.

§**Art. 20 k.k.**

Każdy ze współdziałających w popełnieniu czynu zabronionego odpowiada w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych współdziałających.

§**Art. 21 § 1 k.k.**

Okoliczności osobiste, wyłączające lub łagodzące albo zaostrzające odpowiedzialność karną, uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą.

W prawie karnym są jednak pewne elementy odpowiedzialności zbiorowej. Przykładowo, za przestępstwo z art. 158 § 3 k.k. odpowiada osoba biorąca udział w bójce, której następstwem była śmierć człowieka, choćby ona sama skutku w postaci śmierci nie spowodowała.

Q**Co wynika z zasady odpowiedzialności osobistej?**

Nie można wykonania kary przenieść na inną osobę. To skazany bezpośrednio ma odczuć dolegliwość kary. Na przykład nie można odbyć za kogoś kary pozbawienia wolności.

Osoba, która odbywa za kogoś karę, może zostać uznana za winną popełnienia przestępstwa poplecznictwa z art. 239 § 1 k.k.

Ponadto stanowi wykroczenie (art. 57 k.w.):

- ▶ organizowanie lub przeprowadzanie zbiórki ofiar na uiszczenie grzywny, świadczenia pieniężnego, przepadku, nawiązki, odszkodowania, zadośćuczynienia itp.;
- ▶ uiszczenie za skazanego za przestępstwo lub ukaranego za wykroczenie grzywny, świadczenia pieniężnego, przepadku, nawiązki, odszkodowania, zadośćuczynienia itp., jeśli nie jest się osobą najbliższą dla niego;
- ▶ ofiarowanie skazanemu/ukaranemu albo osobie dla niego najbliższej pieniędzy na uiszczenie grzywny, świadczenia pieniężnego, przepadku, nawiązki, odszkodowania, zadośćuczynienia itp.

Q

Co wynika z zasady *nullum crimen sine lege*?

Nie ma przestępstwa bez ustawy. To podstawowa zasada prawa karnego.

Została zawarta w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, art. 1 § 1 k.k., art. 7 EKPC i art. 15 MPPOiP.

§

Art. 42 ust. 1 Konstytucji RP

Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.

§

Art. 1 § 1 k.k.

Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

Z zasady tej wynikają następujące zasady szczegółowe:

<i>Nullum crimen sine lege scripta</i>	Prawo karne powinno być prawem pisany i zawartym w ustawie. Proces zmiany ustawy jest trudniejszy niż zmiana rozporządzenia, jest on jawny i wymaga współdziałania obu izb parlamentu oraz prezydenta. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 20.02.2001 r., P 2/00, OTK 2001/2, poz. 32, stwierdził, że dopuszczalne jest doprecyzowanie w aktach wykonawczych znamion zawartych w ustawie.
<i>Nullum crimen sine lege certa</i>	Przepisy karne powinny być jasne, zrozumiałe dla przeciętnego człowieka. Ustawodawca powinien unikać znamion ocennych czy odwołujących się do kryterium estetycznego.
<i>Nulla poena sine lege</i>	Kara za przestępstwo (sankcja) powinna być określona w ustawie. Niedopuszczalna jest tzw. sankcja nieoznaczona, czyli danie sędziemu pełnej swobody w zakresie oznaczenia kary, tj. brak wskazania w ustawie rodzaju i wysokości grożącej kary.
<i>Nullum crimen sine lege praevia (lex severior retro non agit)</i>	Prawo karne nie powinno działać wstecz, jeśli prowadziłyby to do pogorszenia sytuacji sprawcy. Nie ma jednak przeszkód, aby prawo karne działało wstecz, jeśli byłoby to korzystne dla sprawcy (por. art. 4 § 1 k.k.).
<i>Nullum crimen sine lege stricta</i>	Zakaz stosowania analogii na niekorzyść sprawcy.

ROZDZIAŁ III

Pojęcie przestępstwa i podział przestępstw

1. Pojęcie przestępstwa

Przestępstwo to:

1) czyn człowieka;

Pojęcie czynu – zob. rozdział II.

2) **zabroniony przez obowiązującą ustawę jako zbrodnia lub występ**ek (wykroczenia nie są zatem przestępstwami, stanowią one osobną kategorię czynów karalnych);

3) **bezprawny** (nie ma przestępstwa, jeśli zachodzi okoliczność wyłączająca bezprawność, zwana inaczej kontratypem, np. obrona konieczna);

Kontratypy – zob. rozdział X.

4) **zawiniony** (nie ma przestępstwa, jeśli zachodzi okoliczność wyłączająca winę);

Okoliczność wyłączająca winę – zob. rozdział XI.

5) **społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy**.

Wskazana wyżej definicja została wypracowana przez doktrynę na podstawie art. 1 k.k.

Analizę, czy doszło do popełnienia przestępstwa, przeprowadzamy w takiej kolejności, jaka została podana wyżej. Zatem najpierw zastanawiamy się, czy miał miejsce czyn człowieka, a dopiero potem, jeśli odpowiedź będzie twierdząca, przechodzimy do analizy, czy doszło do wypełnienia znamion. Jeśli stwierdzimy, że czyn wypełniał znamiona, to wtedy badamy, czy zaszła okoliczność wyłączająca bezprawność lub winę, a na samym końcu oceniamy społeczną szkodliwość czynu.

Czyn zabroniony to pojęcie szersze od pojęcia przestępstwa. Zgodnie z art. 115 § 1 k.k. czyn zabroniony to „zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej”.

Każde przestępstwo jest czynem zabronionym, ale nie każdy czyn zabroniony jest przestępstwem. Przestępstwem będzie tylko taki czyn zabroniony, który jest bezprawny, zawiniony i społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy.

Stopień społecznej szkodliwości

W art. 115 § 2 k.k. zawarte są kryteria, które bierzemy pod uwagę przy ocenie społecznej szkodliwości czynu.

Wskazane tam kryteria stanowią katalog zamknięty. Nie wolno zatem przy ocenie stopnia szkodliwości społecznej brać pod uwagę dodatkowych elementów, które nie zostały wymienione w art. 115 § 2 k.k. – np. uprzedniej karalności sprawcy czy powszechności danego typu przestępstwa.

Art. 115 § 2 k.k.

Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego lub zagrożonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia.

2. Podziały przestępstw

Jak dzielimy przestępstwa?

Najczęściej dzielimy przestępstwa z uwagi na:

- ▶ wagę, czyli zagrożenie karą – na zbrodnie i występki;
- ▶ formę winy – na umyślne i nieumyślne;
- ▶ znamię skutku – na materialne (skutkowe) i formalne (bezsuktowe);
- ▶ formę czynu – na przestępstwa z działania i z zaniechania oraz takie, które można popełnić zarówno przez działanie, jak i zaniechanie;
- ▶ tryb ścigania – na ścigane z oskarżenia prywatnego i publicznego (a te – na ścigane z urzędu i na wniosek);
- ▶ podmiot (czyli kto może być sprawcą) – na powszechne i indywidualne.

Wyróżniamy także **typy przestępstwa**:

- 1) podstawowy;
- 2) kwalifikowany;
- 3) uprzywilejowany.

Typ uprzywilejowany przewiduje niższą karalność niż typ podstawowy, a typ kwalifikowany ma surowszą sankcję niż typ podstawowy. Typ uprzywilejowany i typ kwalifikowany zawierają wszystkie znamiona typu podstawowego oraz dodatkowe znamiona, z uwagi na które ustawodawca przewidział surowszą (typ kwalifikowany) lub łagodniejszą (typ uprzywilejowany) sankcję.

Przykłady:

- ▶ art. 278 § 1 k.k. – typ podstawowy kradzieży,
- ▶ art. 278 § 3 k.k. – typ uprzywilejowany,
- ▶ art. 278 § 3a k.k., art. 279 § 1 k.k., art. 280 § 1 i 2 k.k., art. 294 § 1, 2, 3 i 4 k.k. – typy kwalifikowane.

Typ podstawowy stanowi *lex generalis*, a typ kwalifikowany lub uprzywilejowany – *lex specialis*. Jeżeli czyn sprawcy wypełnia

znamiona typu kwalifikowanego lub uprzywilejowanego, to w kwalifikacji prawnej czynu podajemy jedynie ten typ, pomijając typ podstawowy (zasada *lex specialis derogat legi generali*).

Zbrodnia

Zgodnie z art. 7 § 2 k.k. „zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą”. Definicja ta odwołuje się do **dolnej granicy** zagrożenia. Zatem zbrodnią będzie czyn zagrożony w dolnej granicy sankcji karą 3 lat pozbawienia wolności albo karą wyższą.

Zbrodnią jest np. czyn sankcjonowany w:

- ▶ art. 148 § 1 k.k. – przepis ten stanowi, że sprawca „podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 10 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności”;
- ▶ art. 280 § 2 k.k. – przepis ten stanowi, że sprawca „podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do 20”.

Zbrodnię można popełnić tylko umyślnie (art. 8 k.k.).

Występek

Zgodnie z art. 7 § 3 k.k. „występkiem jest czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc”.

Definicja występkę odwołuje się do **górnej granicy** zagrożenia przewidzianego w przepisie, czyli górna granica ma przekraczać wartości wskazane w art. 7 § 3 k.k.

Występkiem jest np. czyn sankcjonowany w:

- ▶ art. 148 § 4 k.k. – przepis ten stanowi, że sprawca „podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”;
- ▶ art. 192 § 1 k.k. – przepis ten stanowi, że sprawca „podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”;
- ▶ art. 306 k.k. – przepis ten stanowi, że sprawca „podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

Przestępstwo może być zbrodnią albo występkiem, nie może należeć jednocześnie do obu tych kategorii.

Pojęcia zbrodni i występków odwołują się do zagrożenia karą zawartego w sankcji, a nie do kary wymierzonej przez sąd w konkretnej sprawie. Czyn spenalizowany w art. 148 § 4 k.k. jest zatem zawsze występkiem, niezależnie od tego, czy sprawcy zostanie wymierzona kara pozbawienia wolności mniejsza niż 3 lata, czy wyższa.

Występek co do zasady można popełnić umyślnie. Zgodnie z art. 8 k.k. występek można popełnić także nieumyślnie, ale tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi.

Nieumyślnymi występками są np. czyny z:

- ▶ art. 155 k.k. – „kto nieumyślnie powoduje śmierć człowieka (...)”;
- ▶ art. 163 § 2 k.k. – „jeżeli sprawca działa nieumyślnie (...)”.

Jeśli przepis nie zawiera wskazania, że karane jest zachowanie nieumyślne, oznacza to, że ten występek można popełnić tylko umyślnie, a zachowanie nieumyślne nie podlega odpowiedzialności karnej – np. art. 288 k.k.

Q

Na czym polega podział przestępstw z uwagi na znamię skutku?

Niektóre przestępstwa do ich dokonania wymagają wywołania określonego skutku. Nazywamy je **materialnymi** (inaczej skutkowymi). Przestępstwem materialnym jest np. zabójstwo (art. 148 § 1 k.k.). Dokonanie tego przestępstwa następuje nie w momencie podjęcia przez daną osobę określonego zachowania (np. dźgnięcia nożem, wręczenia napoju z trucizną – to będzie usiłowanie zabójstwa), ale dopiero w momencie spowodowania skutku w postaci śmierci.

Przestępstwa, do których znamion nie należy skutek, nazywamy **formalnymi** (bezsuktowymi). Przestępstwem formalnym jest np. czyn z art. 233 § 1 k.k. Dokonanie tego przestępstwa następuje już w momencie złożenia nieprawdziwych zeznań lub zatajenia prawdy. Dla bytu przestępstwa nie ma znaczenia, czy te fałszywe zeznania miały wpływ na wydane orzeczenie, czy doprowadziły do wprowadzenia w błąd sędziego.

Q

Na czym polega podział przestępstw z uwagi na formę czynu?

Z uwagi na formę czynu przestępstwa dzielimy na trzy grupy:

- 1) przestępstwa, które można popełnić tylko przez działanie – np. czyn z art. 278 § 1 k.k.;
- 2) przestępstwa, które można popełnić tylko przez zaniechanie – np. czyn z art. 162 § 1 k.k.;
- 3) przestępstwa, które można popełnić zarówno przez działanie, jak i zaniechanie – np. czyn z art. 148 § 1 k.k. można popełnić przez działanie (np. zastrzelenie), albo przez zaniechanie (np. rodzice zgłodzili noworodka).

Q

Jak kształtuje się odpowiedzialność za zaniechanie?

Warunkiem odpowiedzialności danej osoby za przestępstwo z zaniechania jest istnienie ciążącego na niej **obowiązku działania**.

Źródło tego obowiązku jest odmienne w zależności od tego, czy mamy do czynienia z przestępstwem **formalnym**, czy **materialnym**.

Przestępstwo formalne	Przestępstwo materialne
Źródłem obowiązku działania jest przepis karny statuujący dane przestępstwo z zaniechania. Np. przy przestępstwie nieudzielenia pomocy z art. 162 k.k. źródłem obowiązku udzielenia pomocy jest ten właśnie przepis.	Zgodnie z art. 2 k.k. odpowiedzialność może ponieść tylko tzw. gwarant, tj. osoba, na której ciążył prawny, szczególnie obowiązek zapobiegnięcia skutkowi. Źródło obowiązku działania gwaranta znajduje się poza Kodeksem karnym. Może to być przepis innego aktu prawnego (np. obowiązek rodziców opieki nad dzieckiem wynikający z Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego), umowa cywilnoprawna, umowa o pracę, przyjęcie na siebie określonej funkcji.

Q

Jakie wyróżniamy tryby ścigania przestępstw?

Niemal wszystkie przestępstwa ścigane są z **oskarżenia publicznego (tryb publicznoskargowy)**. Oznacza to, że postępowanie karne prowadzone jest przez oskarżyciela publicznego, najczęściej